

De
Mesdag
Collectie
Den Haag

Natuur in beeld

Fotografie ontmoet schilderkunst
in de 19de eeuw 05.03_05.06.2016

---

www.demesdagcollectie.nl

Natuur in beeld

Fotografie ontmoet schilderkunst in de 19de eeuw

Jorien Soepboer

Tegenwoordig is fotografie niet meer weg te denken uit ons dagelijks leven. Halverwege de 19de eeuw was het echter een heel nieuw medium: in navolging van de schilderkunst werd fotografie gebruikt om landschappen weer te geven. De natuur, met zijn wisselende stemmingen en lichteffecten, bood een keur aan onderwerpen voor zowel schilder als fotograaf.

Het bos van Fontainebleau in Frankrijk was een van de plekken waar de paden van fotografie en schilderkunst elkaar kruisten. Hier werkten fotograaf en schilder letterlijk zij aan zij, met een artistieke uitwisseling tot gevolg. Gewapend met doek en schildersezels, of met camera en statief, trokken schilders en fotografen dit bos in. Beiden werden aangetrokken door de ongerepte natuur die hier, op bereisbare afstand van Parijs, te vinden was. Het woud was vooreen koninklijk jachtterrein, waardoor het eeuwenlang beschermd was gebleven. Men vond er een verscheidenheid aan landschappen: van dichtbegroeide bossen tot afgelegen vlaktes. Het gebied stond bovendien bekend om de diversiteit van flora en fauna.

Unknown maker, French

*Une étude d'arbre avec une calèche
et un portrait de photographe,*
ca. 1860

Albumen print, 12 x 9 7/8 inches (30.5 x 25.1 cm).

The Nelson-Atkins Museum of Art, Kansas City,
Missouri. Gift of the Hall Family Foundation,
2012.24.6

De Barbizonschilderkunst

Vanaf de jaren dertig van de 19de eeuw verbleven schilders als Théodore Rousseau, Narcisse Virgile Diaz de la Peña en Jules Dupré in Barbizon. Vanuit dit kleine kunstenaarsdorp trokken zij het nabijgelegen bos van Fontainebleau in en legden de natuur in alle verschijningsvormen vast: op ieder moment van de dag, in elk seizoen en in alle weersomstandigheden. In tegenstelling tot de toen heersende academische schilderkunst, waarin het landschap vaak sterk werd geïdealiseerd of met historische figuren werd weergegeven, schilderden deze vernieuwende Barbizonkunstenaars de natuur juist zoals deze voor hun ogen verscheen.

Hun werken kenmerken zich door een losse techniek, de natuurlijke verbeelding van het landschap en het weergeven van een enkel motief (zoals een boom, kreupelhout of een beekje). Dit is bijvoorbeeld te zien in het schilderij *In het bos van Fontainebleau*, waarin Diaz de la Peña met een vluchtige toets het licht- en schaduwspel van een bosrand vastlegde (afbeelding 1).

Eugène Cuvelier
(toegeschreven aan)
Boslandschap

1860-1870
Rijksmuseum Amsterdam

**Narcisse Virgile Diaz
de la Peña**
In het bos van Fontainebleau

ca. 1865-1870
De Mesdag Collectie, Den Haag

In het kielzog van de schilders

Mede door de toenemende populariteit van de Barbizonschilderkunst vonden ook de fotografen eind jaren veertig hun weg naar het welbekende woud. De komst van een treinspoor in 1849 tussen Parijs en Fontainebleau droeg hier aan bij. Bovendien was het nu veel gemakkelijker om de camera mee naar buiten te nemen: door de uitvinding van het papiernegatief hadden de fotografen geen grote wagen meer nodig voor alle zware fotografiebenodigdheden. Met enkel een camera, een statief en lichtgevoelig papier (als negatief) konden zij de natuur in trekken. In hun onderwerpskeuze en composities werden de vroege landschapsfotografen door de Barbizonschilderkunst beïnvloed.

Een van de meest prominente fotografen in Barbizon was Eugène Cuvelier. Hij kwam in de jaren vijftig in het dorp wonen en bewoog zich al snel in de kunstenaarskringen. Veel Franse landschapschilders, onder wie Rousseau, hadden waardering voor zijn werk. In tegenstelling tot andere fotografen, bracht Cuvelier zijn werk niet commercieel uit. Kunstenaarsvrienden kochten zijn foto's of kregen ze van hem. Doordat hij het hele jaar in Barbizon woonde, kon Cuvelier de natuur in de omliggende omgeving in alle seizoenen en weersomstandigheden vastleggen. Zijn foto's kenmerken zich door stemmige en atmosferische landschappen en vormen samen een waar portret van het bos van Fontainebleau (afbeelding 2).

**Charles-François
Daubigny**
Koeien bij de drinkplaats

1862
Rijksmuseum Amsterdam

De *cliché-verre* techniek

De *cliché-verre* is een ultieme samensmelting van fotografie en beeldende kunst. Bij deze techniek werd een laag collodium of drukinkt aangebracht op een glasplaat. Hierin maakte de kunstenaar een tekening met een etspen. De plaat werd vervolgens op lichtgevoelig papier gelegd en de tekening werd afgedrukt door deze aan het licht bloot te stellen. In 1853 introduceerden amateurfotograaf Adalbert Cuvelier (vader van Eugène) en schilder Constant Dutilleux deze techniek bij Corot. De kunstenaar maakte zelf de tekening op de glasplaat, maar liet ze door zijn geofende leermeesters afdrucken. Via Corot raakte ook Charles-François Daubigny gefascineerd door deze onbekende techniek en beiden maakten tientallen bijzondere drukken (afbeelding 3).

Natuurstudies

De populariteit van de School van Barbizon werkte aanstekelijk: steeds meer kunstenaars trokken de buitenlucht in en landschapschilders kregen oog voor de verschillende onderdelen van de natuur. Fotografen en uitgevers speelden hierop in en publiceerden *études d'après nature* (natuurstudies) speciaal voor kunstenaars. Zo konden schilders in hun atelier toch een natuurfragment bestuderen.

Uitgever Louis Désiré Blanquart-Evrard was de eerste die de études in de jaren vijftig op de markt bracht voor een groot publiek. De foto's waren vaak ongesigneerd en droegen eenvoudige titels als 'landschap' of 'boom'. Een andere uitgever, Adolphe Giraudon, was vooral bekend om zijn publicaties van figuurstudies. Hij liet een anonieme fotograaf foto's maken van modellen in boerenkleding (afbeelding voorzijde).

Van een aantal bekende landschapschilders, onder wie Camille Corot en Jean-François Millet, is bekend dat zij deze études verzamelden. De afbeeldingen werden niet letterlijk gebruikt in schilderijen, maar dienden vooral als studiemateriaal en als aanvulling op het schetsboek.

Le Bêlus, eik van Monts-Girard (Fontainebleau),
uit: Claude-François Denecourt, *Le palais et la forêt*
de Fontainebleau, *guide historique et descriptif*,

Fontainebleau, 1856
Van Gogh Museum, Amsterdam

De fotograferende landschap- schilder in Nederland

Al snel na de uitvinding van de fotografie hebben schilders gebruik gemaakt van fotografische afbeeldingen. Zij werkten naar afdrukken van anderen of maakten ze zelf. De foto's konden namelijk als een handig hulpmiddel dienen bij het vervaardigen van een schilderij. Toch spraken of schreven weinig schilders hierover in het openbaar, want het gebruik van fotografie werd veelal als onartistiek beschouwd.

Voor zover nu bekend, was Louis Apol rond 1890 een van de weinige fotograferende landschapschilders in Nederland. Zowel met het penseel als met de camera legde hij in de Veluwezoom, bekend als het Nederlandse Barbizon, winterse landschappen vast. Apol gebruikte zijn foto's alleen binnen de muren van zijn atelier, als een soort geheugensteun bij het maken van een schilderij. De afdrukken dienden als een momentopname van de werkelijkheid, waarmee de pas gevallen sneeuw of een bewegend paard kon worden vastgelegd. De fotografische techniek was echter nog niet ver genoeg ontwikkeld om de hoge witcontrasten van de sneeuw goed te registreren (afbeelding 5). Dit was waarschijnlijk de reden waarom Apol uiteindelijk maar weinig gebruik heeft gemaakt van de fotografie; voor hem als sneeuwlandschapschilder waren de afdrukken niet voldoende bruikbaar.

In tegenstelling tot Frankrijk kwam de landschapsfotografie in Nederland pas echt na 1900 op. Dit gebeurde decennia nadat de schilders van de Haagse School de natuur introkken. Van een ontmoeting tussen fotografie en schilderkunst was hier dan ook veel minder sprake.

Achille Guinet
Boslandschap
in Fontainebleau

1868-1875
Rijksmuseum Amsterdam

Louis Apol
Zonder titel

1885-1895
Universiteitsbibliotheek
Leiden

Gustave Le Gray
*Landschap met een
grote den*

1856-1857
Amsterdam Museum

**Voorkant: Anoniem (fotograaf),
Adolphe Giraudon (uitgever)**
Twee boerinnen

voor 1878
Musée d'Orsay, Parijs

De Mesdag Collectie
Laan van Meerdervoort 7F
2517 AB Den Haag

T + 31 (0)70 362 14 34

info@demesdagcollectie.nl
www.demesdagcollectie.nl

Openingstijden
Woensdag t/m zondag
12-17 uur

Toegangsprijzen

Volwassenen	€ 9,00
0-17 jaar	gratis
Museumkaart	gratis